

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення
результатів дисертації Кучми Романа Петровича
на тему «Нобілітет і політика Римської Республіки у регіоні Понту
Евксинського (VI ст. до Р.Х. – I ст. після Р.Х)»
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 03 Гуманітарні науки
за спеціальністю 032 Історія та археологія**

Актуальність теми дослідження. Вибір теми дисертаційного дослідження Кучми Романа Петровича зумовлений потребою сучасної історичної науки у переосмисленні природи римської політики у регіоні Понту Евксинського через призму сучасних методологічних підходів. З огляду на наявну джерельну базу, що стосується діяльності панівних верств суспільства, це зумовило актуалізацію комплексного аналізу римського нобілітету та його впливу на периферійні регіони. Йдеться про дослідження політичної діяльності нобілітету не просто як сукупність посадових осіб, а динамічна інтегрованого спільнота та головний суб'єкт трансформації Римської держави від республіки до імперії.

Одним з варіантів такого дослідження є аналіз конфігурації джерел соціальної влади — ідеологічної, економічної, військової та політичної у понтійському ареалі. Це передбачає вивчення їхньої здатності конвертувати військові здобутки та тріумфи у приватний політичний капітал, а також використовувати традиційні цінності та «звичаї предків» для легітимізації контролю над завойованими територіями. Йдеться мова про тлумачення римської політики як складної взаємодії офіційних державних інститутів та патронатно-клієнтських мереж, що охоплювали все сфери буття античного суспільства.

Понт Евксинський виступав стратегічно важливим контактним простором. Фактично регіон був зоною взаємодії між Римом та периферією, де на зламі епох формувалася складна модель відносин із державами-клієнтами. Типовим для цього процесу став зокрема Північний регіон Понту Евксинського, зокрема Боспорське царство, що було місцем реалізації боротьби політичних фракцій у часи громадянських воєн. Стан історіографії досліджуваного питання дозволяє зробити висновок, що на сьогодні не існує праць, які б з позицій моделі ІЕМР комплексно пояснювали логіку дій римської еліти у цьому регіоні. Дисертаційне дослідження Р.П. Кучми сприяє заповненню цієї ніші антикознавства завдяки застосуванню антропологічного, просопографічного та герменевтичного методів для аналізу діяльності римського нобілітету в регіоні Понту Евксинського.

Мета дослідження – реконструювати трансформацію ролі римського нобілітету в здійсненні державної політики у межах громади Риму, клієнтських і союзних держав та провінцій в регіоні Понту Евксинського та визначити її результати.

Завдання дослідження:

1. здійснити аналіз джерельної бази, історіографії та сучасного стану проблеми дослідження;
2. обґрунтувати методологію та методи дослідження;
3. проаналізувати генезу нобілітету в період становлення та розквіту Римської республіки, а також його перетворення у нову еліту в умовах трансформації держави полісного типу в імперію;
4. дослідити особливості римського нобілітету як соціального стану крізь призму ідеологічної, економічної, військової та політичної сфер;
5. висвітлити перебіг військово-політичної експансії та визначити механізми встановлення римського панування на теренах Понту Евксинського;
6. показати роль нобілітету як суб'єкта понтійської політики Риму та розкрити специфіку інтересів нобілітету у Понтійському регіоні;
7. встановити методи інтеграції провінцій та клієнтських держав у склад Римської держави та форми участі у ній нобілітету;

Об'єктом дослідження є політичне життя римської громадянської общини та політика в утворених провінціях Понту Евксинського доби республіки та принципату кінця VI ст. до Р.Х. – I ст. після Р.Х.

Предметом дослідження є діяльність римського нобілітету, провідної верстви громадянської общини Риму, військової та політичної еліти по утвердженню римського панування та організації управління у регіоні Понту Евксинського.

Теоретико-методологічна основа. У дослідженні використано антропологічно орієнтований підхід, що дозволив розглянути римський нобілітет, як специфічну соціокультурну групу, діяльність якої визначається не лише раціональними державними інтересами, а й усталеними колективними практиками, зокрема через формальну та неформальну комунікацію. Також використано теорію соціальної влади М. Манна «ІЕМР», що дозволила проаналізувати римську присутність на Сході як переплетіння чотирьох автономних джерел влади. Спеціальні історичні методи: історико-генетичний – для визначення еволюції інститутів комунікації та взаємодії нобілітету; історико-порівняльний – для компаративного огляду моделей римського контролю в Східному Середземномор'ї та Понтійському регіоні. Додатково використано міждисциплінарні підходи під час опрацювання наративних, епіграфічних, нумізматичних та археологічних джерел.

Хронологічні межі: VI ст. до Р. Х. – I ст. після Р. Х.

Нижня межа дослідження обумовлена становленням Риму як республіки та початком оформлення нового стану – нобілітету як суспільного явища. Верхня межа дослідження обумовлена становленням принципату, як перехідної моделі управління Римської держави, що поєднувала як республіканські та імперські елементи керування та завершенням становлення імперії за династії Юліїв-Клавдіїв та повним переходом до імперської системи управління.

Територіальні межі роботи регіон Понту Евксинського, контрольований Римом: провінції Мезія, Фракія, Віфінія і Понт, Каппадокія та Боспорське царство.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що: Здійснення комплексного аналізу дозволило вперше:

1. визначити роль римського нобілітету в формуванні та реалізації політики Римської республіки в регіоні Понту Евксинського з урахуванням специфіки внутрішньополітичних та регіональних процесів;

2. на основі поєднання нарративних, епіграфічних, нумізматичних та просопографічних джерел встановити персональну участь окремих представників нобілітету у військових кампаніях та в управлінні провінціями у регіоні.

Уточнено:

3. зміст поняття «римський нобілітет» як нової політичної еліти в умовах трансформації держави полісного типу в імперію з урахуванням ролі стану сенаторів та вершників у реалізації східного вектора зовнішньої політики;

4. характер і механізми римської експансії у регіоні Понту Евксинського як сукупності приватних ініціатив нобілів, зумовлених клієнтськими відносинами та міжособистою боротьбою;

5. роль еліт місцевих державних утворень Північного Причорномор'я у процесах інтеграції до римської імперської системи через інститут клієнтели.

Набуло подальшого розвитку:

6. уявлення про Понт Евксинський як регіон римської політики, що поєднував військове домінування та дипломатичний контроль;

7. уявлення про взаємозв'язок між проявами кризи республіки та римською експансією на Сході.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання для розвитку сучасного антикознавства та наукових студій з історії розвитку римської державності та античного суспільства. Фактичний та аналітичний матеріал може бути залучений для підготовки навчальних курсів, лекцій, посібників, хрестоматій, цифрових каталогів, інтерактивних карт і підручників з історії Стародавнього Риму, а також спеціальних курсів з історії античного світу та Північного Причорномор'я, політології.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки, окремі частини та практичні результати дисертації представлено в тезах на 2-ох міжнародних науково-практичних конференціях: V International scientific and practical conference «Modern strategies of global scientific solutions» (December 27-29, 2023) Stockholm, Sweden, International Scientific Unity. 2023; Proceedings of the XXIII International Scientific and Practical Conference. (June 10-13, 2025) Seville, Spain. 2025.

Основні результати дисертаційної роботи обговорено й отримано позитивну оцінку на засіданнях кафедри всесвітньої історії, семінарах та щорічних звітних науково-практичних конференціях Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (м. Київ, 2022-2026 рр.).

Публікації. Основні положення дисертації відображено у 6 наукових публікаціях, із них 6 – одноосібних. Зокрема: 3 статті у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; 3 наукові публікації, у яких додатково висвітлено результати дисертації.

Наукові статті, опубліковані у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України

1. Roman Kuchma, «The Roman Presence in the Northern Black Sea Region during the Republican Era: A Sociocultural Dimension», *Skhid*, 2025, 7, № 3, 24-30. doi: [10.21847/2411-3093.2025.733](https://doi.org/10.21847/2411-3093.2025.733)
2. Роман Кучма, «Інтеграція держав Еллади та Понту Евксинського до складу Римської Республіки (III–II ст. до Р. Х.)», *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*, 2025, 15, № 42, 42–49. doi: [10.34079/2518-1521-2025-15-42-42-49](https://doi.org/10.34079/2518-1521-2025-15-42-42-49)
3. Роман Кучма, ««Πόλις», «civitas» чи «res publica»? Проблема інтерпретації природи античної римської держави у наукових працях», *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*, 2024, № 29, 70–80. doi: [10.32589/2412-9321.29.2024.301786](https://doi.org/10.32589/2412-9321.29.2024.301786)

Публікації, у яких додатково висвітлено результати дисертації

1. Роман Кучма, «Patria est ubicumque est bene: нобілітет у союзницькій війні (90–87 рр. до Р. Х.). Інтеграція італіків у римську громадянську общину», «*Z tarczą albo na tarczy*»: wojny w historii cywilizacji światowej, (2022): 60-64.
2. Роман Кучма, «Система державного управління Римської республіки під час руйнації полісної структури.», *Człowiek w historii vs historia człowieka*, (2021): 16-21.
3. Роман Кучма, «Еволюція міжособистісних стосунків тріумвірів (на тлі зміни політичної ситуації в римській республіці I ст. до н. е.)» *Nad Wisłą i Dnieprem. Polska i Ukraina w przestrzeni europejskiej – przeszłość i teraźniejszość*, (2019): 58-63.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним дослідженням, в якому викладено авторський погляд на проблему нобілітету і політики Римської республіки у регіоні Понту Евксинського (VI. ст. до Р.Х. – I ст. після Р. Х.))

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації (українською та англійською мовами), переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та літератури (173 позицій) та 10 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 239 сторінок, із них основного тексту 208 сторінок.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація виконана фаховою українською мовою, текстове подання матеріалу відповідає стилю науково-дослідної літератури.

Дотримання здобувачем академічної доброчесності в дисертації та наукових публікаціях, в яких висвітлено наукові результати дисертації. На підставі вивчення тексту дисертації і наукових публікацій, результатів автоматизованої перевірки на плагіат та їх експертної оцінки, встановлено, що дисертація і наукові публікації виконані самостійно, не містять академічного плагіату, фальсифікації, фабрикації, самоплагіату. Усі використані здобувачем у тексті дисертації свої наукові праці без посилання на ці праці були

попередньо опубліковані з метою висвітлення в них основних наукових результатів дисертації та вказані в анотації дисертації.

Відповідність змісту дисертації галузі знань та спеціальності. Зміст дисертації відповідає галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Рішення:

1. Дисертація Кучми Романа Петровича на тему «Нобілітет і політика Римської республіки у регіоні Понту Евксинського (VI ст. до Р.Х. – I ст. після Р. Х.)», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія, є завершеною, самостійною роботою, що містить науково обгрунтовані результати, актуальність, наукову новизну, теоретичне та практичне значення і відповідає п. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за № 155/30023.

2. Дисертація Кучми Романа Петровича та наукові публікації, в яких висвітлено наукові результати дисертації, виконано на належному науковому рівні з дотриманням академічної доброчесності.

3. Кучма Роман Петрович на високому рівні оволодів методологією наукової та педагогічної діяльності, набув теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Здобувач вільно володіє матеріалом.

4. Рекомендувати дисертацію Кучми Романа Петровича до публічного захисту у разовій спеціалізованій вченій раді для присудження Р.П. Кучмі ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Головуючий:

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України,
декан Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Віталій АНДРЕЄВ

